

М. Л. ПАХНІН

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В РОЗВИНЕНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

Розглянуто сутність державної інформаційної політики в ЄС, Канаді, США, Японії та інших розвинених країнах. Визначено головні напрями її реалізації, зокрема, щодо розвитку електронного урядування, модернізації законодавства в інформаційній сфері, протидії інформаційним агресіям та кіберзлочинності.

Ключові слова: інформація, інформаційна політика, інформаційне суспільство, інформаційні технології, критична інфраструктура, інформаційні загрози, інформаційна війна, інформаційно-технологічна безпека, кіберзлочинність.

The essence of the state information policy in the EU, the USA, Japan and other developed countries. Defined the main directions of its implementation, in particular the development of e-governance, modernization of media legislation, combating cyber crime and aggression information.

Key words: information, information policy, information society, information technology, critical infrastructure, information threats, information warfare, information technology security, cybercrime.

У сучасному світі, характерною ознакою якого є швидкий розвиток інформаційних технологій та продукування інформації, найважливіше значення в суспільному і політичному житті кожної країни має державна інформаційна політика, яка представляє собою специфічний вид публічного управління з регулювання інформаційних відносин. Вона, виступаючи важливим інструментом формування громадської думки, сприяє визначенню напрямків розвитку суспільства, забезпечує внутрішньополітичну стабільність, обґрунтовує геополітичну стратегію держави. Саме тому ефективна інформаційна політика є запорукою забезпечення національного суверенітету, передумовою успішного соціального та економічного розвитку будь-якої країни.

Останнім часом інформаційній сфері в Україні стало приділятися значно більше уваги з боку керівництва держави. Підтвердженням цього, зокрема, стало створення спеціального центрального органу виконавчої влади – Міністерства інформаційної політики. Між тим, якісна робота в інформаційній сфері потребує вивчення та узагальнення кращого закордонного досвіду. Адже багато розвинених країн протягом десятиріч відпрацьовували принципи та підходи діяльності держави щодо регулювання та розвитку свого інформаційного простору.

Питанням формування та реалізації державної інформаційної політики присвячено праці таких українських дослідників, як О. Голобуцький, Г. Головка, В. Дзюндзюк, С. Зуєв, Н. Корніловська, О. Крюков, Ю. Машкаров, Д. Мельник, О. Мостовенко, О. Орлов, Г. Почепцов, В. Стеклов, В. Степанов, О. Орлов, С. Телешун, В. Тронь, О. Шевчук, С. Чукут та ін. Між тим, систематизації наукових уявлень щодо діяльності держави в інформаційній сфері в розвинених країнах світу у вітчизняній науковій літературі не приділялося належної уваги.

Мета статті – узагальнити основні підходи та визначити спільні принципи та напрямки реалізації державної інформаційної політики в розвинених країнах світу.

Однією з важливих рис другої половини ХХ – початку ХХІ ст. стало різке збільшення виробництва інформації, що обумовило потребу удосконалення вмінь та навичок роботи з нею, пошуку нових шляхів та методів організації прийому, обробки і передачі інформаційних потоків. Особливо нагальною така потреба виявилася для державних органів, які повинні не тільки навчитися працювати в новій ситуації, а й створити умови для користування інформацією різними суб'єктами соціального, політичного, економічного простору.

Варто відзначити, що сучасна інформаційна політика формується і реалізується в трьох сферах суспільного життя: соціальній, інформаційній та технічній. Основним середовищем для цього виду політики є інформаційний простір, який складає невидиму, нематеріальну частину життя соціуму.

Практичне значення і роль інформаційного простору в сучасному соціумі постійно об'єктивно зростає, тому цей простір постійно розширюється, залучаючи до себе все нові і нові суб'єкти, інститути, мережі, тобто структура інформаційного простору постійно ускладнюється.

Функціями інформаційної політики є: стимулювання інформаційними засобами гармонійного розвитку особистості, суспільства і держави, регулювання суспільних відносин і взаємин особистості, суспільства і держави з боку вищої влади інформаційними засобами, спрощення та полегшення інформаційних взаємин між особистістю, суспільством і державою, забезпечення особистості, громадськості та органів державної влади об'єктивною інформацією про стан і розвиток соціуму, створення максимальних можливостей для ефективних дій особи, суспільства і держави в інформаційному просторі [6; 9; 13].

Варто відзначити, що в останні 30-40 років за кордоном сформувалися цілі наукові школи, які займалися інформаційними проблемами. Визнанням авторитетом, який вперше обґрунтував теоретичні засади діяльності держави в інформаційній сфері був відомий американський вчений Г. Ласуел [16]. У 1950-1960-х рр. технології впливу держави на громадську думку досліджували німецькі дослідники Т. Адорно і Г. Маркузе. У 1970-80-х рр.

механізми захисту засобами масової комунікації існуючих соціальних відносин вивчалися французькими вченими П. Флішем, А. Матларом, Б. М'єжем, П. Бодом. Американці М.-Мак Комбс і Д. Шоу розробили наукові підходи щодо формування та реалізації інформаційних стратегій. У роботах Д. Белла, М. Кастельса, М. Портера, Й. Масуди, А. Турена, Ф. Вебстера, Е. Гіденса, Ю. Хабермаса, Ф. Фукуяма, Дж. Нейсбіта приділено увагу передумовам, що призвели до формування інформаційного суспільства, його особливостей порівняно з попередніми вехами розвитку людства.

В останні 10-15 років у західних країнах було видано велику кількість робіт, присвячених аналізу ролі держави у сфері розподілу інформаційних ресурсів, захисту національного інформаційного простору, налагодженню комунікації в інформаційній сфері, розвитку інформаційно-комунікативних технологій тощо. Особливу увагу науковців викликають проблеми формування та реалізації інформаційних стратегій держави в умовах швидкого розвитку інформаційного суспільства. Інтерес до цієї проблематики викликаний цілою низкою обставин.

1. У багатьох сучасних громадяни за рахунок створення соціальних мереж все активніше спілкуються один з одним, минаючи і державну участь, і державний контроль. Це призвело до необхідності реагування на такий розвиток подій, зокрема, через забезпечення присутності держави в Інтернет-просторі, прискорення процесів прийняття управлінських рішень, забезпечення відкритості функціонування влади, надання громадянам більших можливостей щодо участі в публічному управлінні.

2. Інформаційна сфера стає системоутворюючим фактором життя соціуму, а Інтернет все активніше впливає на стан політичної, економічної, соціальної та інших сфер суспільного життя. При цьому у всіх її сферах з'являється і розширюється віртуальний сегмент, до якого включаються все більше і більше людей, органів, організацій та інститутів. Разом з тим в різних державних інституціях та органах влади поки не сформувалися корпоративні мережі, подібні Інтернету, що робить органи державної влади неконкурентоздатними на ринку публічних послуг.

3. На зламі століть і тисячоліть у сучасних державах значною мірою змінилася структурна домінанта сфери та засобів масової інформації. В кінці 80-х – початку 90-х рр. XX ст. світ мас-медіа представляла, насамперед, друк – газети і журнали. У теперішній же час найбільш змістовно і функціонально різнобічним засобом взаємодії та поширення інформації є Інтернет та інші інформаційні технології, зокрема, мобільний зв'язок. Але й ці інформаційні засоби швидко застарівають. Прогнозується, що розвиток бездротових мереж у найближчі 10-20 років призведе до остаточної інтеграції традиційних комунікативних каналів та Інтернету, створивши глобальне інформаційне середовище, що задовольняє критерію “будь-яка інформація у будь-якому місці у будь-який час” [3, с. 118].

4. Усе сильніше загострюється конкуренція між різними соціально-політичними акторами в інформаційному просторі. Результатом конкуренції між державами та недержавними структурами стає неминуче переміщення політики з соціальної реальності в інформаційний простір, що, в свою чергу, сприяє постійному зростанню політичної ролі ЗМІ та інститутів по зв'язках з громадськістю. Одночасно актуалізується проблема суперництва не тільки реальних держав і соціумів, скільки їх образів, іміджів, брендів.

Зазначені тенденції зумовили необхідність перегляду стратегії та тактики діяльності більшості розвинених країн в інформаційній сфері. Саме тому основний зміст інформаційної політики в розвинених країнах складають планомірні дії органів публічної влади щодо удосконалення інформаційних відносин. Серед таких дій основними є: розвиток електронного урядування та електронної держави, модернізація інформаційного законодавства, захист свого інформаційного простору та протидія інформаційним агресіям з боку інших держав, боротьба з кіберзлочинністю. Розглянемо їх докладніше.

1. Розвиток електронного урядування.

Глобалізація світового простору призвела до трансформації простору як такого: поряд з географічним, соціальним та політичним простором формується новий – електронний. І держава має забезпечити свою присутність у ньому. Саме тому у більшості розвинених країн сьогодні у прикладну площину переведено створення електронної держави. Її формування здійснюється, в першу чергу, шляхом реалізації концепції електронного уряду. При цьому досягаються спільні (для влади і суспільства) цілі: зміцнюються і розширюються форми комунікації та співпраці між суспільством і державою; більш ефективно здійснюється економічний і соціальний розвиток суспільства; підвищується ефективність реагування влади на соціальні проблеми; зменшується вартість послуг населенню; підвищується прозорість публічного управління.

Електронна держава розглядається як синонім держави XXI ст., здатної забезпечити більш сталий соціально-економічний розвиток в умовах невизначеності і підвищених ризиків глобалізації. Теоретично така держава сприяє відновленню довіри громадян (якщо воно з якихось причин було втрачено) до інститутів публічної влади та надає новий імпульс розвитку демократії в інформаційному суспільстві.

Концепція електронної держави розвивається за рахунок “розміщення уряду в мережі Інтернет”, тобто за рахунок збільшення ступеня публічності дій органів влади та надання багатьох послуг за допомогою спеціальних електронних порталів.

Однією з найбільш ефективних у світі є “електронна держава” в Естонії. У цій країні більше сотні різних електронних баз органів влади і багатьох недержавних установ об'єднані в єдину систему. Наприклад, через Інтернет-банкінг проводиться 98 % банківських операцій країни [8]. Починаючи з 2005 р., естонські громадяни за допомогою Інтернету можуть брати участь

у виборах, перебуваючи в різних куточках своєї держави або за кордоном. В Естонії можна заповнити податкову декларацію, витративши на це не більше трьох хвилин, за допомогою мобільного телефону оплатити паркування машини, через Інтернет – зареєструвати підприємство. За допомогою комп'ютера можна контролювати навчання дитини в школі або інституті. Естонія довела, що впровадження ІТ-технологій та електронного урядування створюють ефективний публічний сектор і забезпечують сприятливі умови для розвитку економіки та бізнесу.

2. Модернізація законодавства в інформаційній сфері.

В усіх розвинених країнах влада здійснює нормативне регулювання інформаційних відносин і процесів. Процес управління в інформаційній сфері складається з доктринальної частини, наукового осмислення змісту проблем цієї сфери відносин, вираження її у дослідницькій формі і різних формах прогнозів, доктрин, концепцій. На цій основі виробляється політика держави в даній сфері. Її конкретним виразом стають відповідні документи органів державної влади, програми реалізації цієї політики.

Прикладом реалізації функцій державної політики в інформаційній сфері за кордоном може виступати Доповідь Клінтона-Гора про Національну інформаційну інфраструктуру, що була зроблена в 1993 р. [2], і ідеї якої в наступні роки були втілені в низці державних програм і законів. До такого ж розряду політичних документів відноситься і Біла книга Європейської комісії “Зростання конкуренції, зайнятість, цілі і шляхи в ХХІ століття”, на основі якої створено Доповідь “Європа і світове інформаційне співтовариство. Рекомендація Ради Європи”, представлена в Брюсселі 26 травня 1994 р [7, с. 221]. Саме цим документом в офіційний обіг введено термін “інформаційне співтовариство”. У цьому ж ряду знаходяться документи Японського Уряду з розвитку стратегії в інформаційних технологій в умовах інформаційної революції, прийняті в середині 2000 р. [12]. На основі таких концептуальних документів розроблялася державна політика по окремих напрямках стратегії інформатизації та розвитку інформаційного суспільства, а також конкретні програми дій. Наприклад, основний план реалізації японської стратегії передбачав такі напрямки, як активізацію електронної торгівлі, комп'ютеризацію публічного сектора, розвиток інформаційної грамотності, створення інфраструктури робочих мере тощо. Даний документ супроводжувався поясненням ключових позицій Плану дій, а також розробкою плану захисту інформаційних систем від хакерів і інших кібернетичних загроз. Зауважимо, що ще раніше, враховуючи відставання країни від США і Європи в створенні та використанні інтернет-мереж на основі протоколу в Японії була розроблена програма “Ініціативи Японії щодо США, Китаю і Росії” [1, с. 84]. Ця програма мобілізувала увагу і зусилля приватних і муніципальних структур на широкомасштабне використання глобальної мережі.

3. Підготовка та ведення інформаційних війн.

Майже всі країни світу сьогодні готуються до інформаційних війн. Інформаційна війна – цілеспрямовані дії, що реалізуються для досягнення інформаційної переваги шляхом завдання шкоди інформації, інформаційним процесам та інформаційних систем противника при одночасному захисті власної інформації, інформаційних процесів та інформаційних систем [11]. Відповідно, інформаційну війну розуміють як протиборство між державами в інформаційному просторі з метою завдати шкоди інформаційним системам, процесам і ресурсів, критично важливим структурам (інформаційно-технічна війна), підризу політичної влади (інформаційно-політична війна), а також масованої психологічної обробки особового складу військ і населення з метою дестабілізації суспільства і держави (інформаційно-психологічна війна) [10].

Першою особою, який використав термін “інформаційна війна”, був Томас Рона. У 1976 р. він підготував доповідь на тему “Системи зброї і інформаційна війна” для компанії “Боїнг” [14]. У доповіді Т. Рона констатував, що інформаційна інфраструктура стає основоположним елементом американської економіки, відповідно, можливою ціллю, як у воєнний, так і в мирний час. З грудня 1992 р. цей термін введений в офіційні документи Міністерства оборони США. У жовтні 1998 р. Міністерство оборони США вводить в дію “Об’єднану доктрину інформаційних операцій” [4], в якій прописуються основні засоби та інструменти ведення інформаційної війни з боку США. У цілому у ХХІ ст. інформаційна війна стала розглядатися як невід’ємний елемент військової доктрини будь-якої держави. На сьогоднішній день активно розвивають цей напрям Китай, Індія, Куба, Франція, Японія, Німеччина та Росія.

4. Підтримка інформаційно-технологічної безпеки та боротьба з кіберзлочинністю.

Інформаційно-технологічна безпека – це порівняно молода сфера, яка на початку ХХІ ст. стала виходити на перше місце в системі національної безпеки багатьох розвинених країн. Канада є однією з перших держав стала приділяти велику увагу інформаційній безпеці і проводить політику щодо її забезпечення як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Одним з основних завдань в галузі забезпечення інформаційної безпеки є розробка критеріїв і методів оцінки ефективності систем і засобів забезпечення інформаційної безпеки, а також сертифікація цих систем і засобів. У 1993 р фахівцями Центру безпеки, що входить в структуру відомства безпеки зв’язку Канади були розроблені “Канадські критерії безпеки комп’ютерних систем”, які на даний момент взяті за основу в багатьох інших країнах [5].

До основних цілей документа належать:

1. Розробка єдиної шкали критеріїв для можливості порівняння різних систем обробки інформації за ступенем безпеки.

2. Створення основи для розробки специфікацій безпечних комп'ютерних систем.

3. Розробка уніфікованого підходу і стандартних засобів для опису характеристик безпечних комп'ютерних систем.

Характерною особливістю даних критеріїв є те, що вони націлені на широкий діапазон комп'ютерних систем.

У 2001 р. з метою посилення ефективності діяльності частин і підрозділів Міністерства оборони, була створена Група інформаційних операцій Канадських збройних сил. Потреба в трансформації навколишнього інформаційного середовища, підвищенні ролі і значущості інформаційного протиборства в досягненні цілей, обумовила вирішення нею таких пріоритетних завдань:

- удосконалення послуг та продукції в сфері інформаційної безпеки;
- виконання ролі уповноваженого урядового центру у розумінні та реалізації прихованих можливостей глобальної мережі;
- захист і розвиток канадської інформаційної інфраструктури;
- боротьба з кіберзлочинністю.

У 2005 р. Уряд Канади оголосив про створення Центру з кіберінцидентів. Даний центр виступає в якості національного координаційного центру з кібербезпеки, готовності та реагування. Він має мандат для боротьби з погрозами і нападами на критичну інфраструктуру (значущу для забезпечення національної безпеки, зокрема, до неї відносять ІТ-сферу, енергетику, транспорт, мережі зв'язку тощо). При цьому він надає наступні послуги для власників та користувачів критичної інфраструктури:

- координація і підтримка зусиль з реагування на інциденти;
- моніторинг та аналіз кібер-загроз у навколишньому середовищу;
- надання технічних консультацій з ІТ-безпеки;
- розвиток національного інформаційно-технологічного потенціалу (стандартів, практик, освіти тощо).

У 2010 р. була опублікована Канадська стратегія кібербезпеки, що включає такі аспекти, як: захист урядових систем; співробітництво з метою захисту кіберсистем, що знаходяться за межами компетенції Уряду; забезпечення безпеки канадських громадян в онлайн-середовищі [15].

Також уряд підтримує цілісну систему управління в надзвичайних ситуаціях, яка включає в себе програми пом'якшення наслідків, захист критичної інфраструктури, інформаційну безпеку, обмін інформацією між міністерствами і відомствами, угоди з міжнародними партнерами і захист приватного сектору інформації.

Таким чином, можна стверджувати, що державна інформаційна політика – це легалізований, контролюючий та організуючий процес впливу органів державної влади на інформаційну сферу, що здійснюється за допомогою різноманітних механізмів, засобів та інструментів. Ця політика

в розвинених країнах, по-перше, виходить з необхідності структурування та захисту інформаційного простору в інтересах держави та суспільства. По-друге, синтезує у своїй діяльності теорії комунікації, інформаційні технології та публічне управління. По-третє, виходить з необхідності правової регламентації діяльності суб'єктів інформаційного простору.

Основний зміст державної інформаційної політики в сучасному соціумі становлять кілька взаємопов'язаних процесів. Це формування інформаційного законодавства та інформатизація діяльності влади і суспільства, забезпечення та підтримка постійних зв'язків з громадськістю, розробка, створення та впровадження в політичний та управлінський процеси інформаційно-комунікаційних технологій.

Таким чином узагальнення закордонного досвіду дозволяє визначити такі пріоритетні напрями реалізації державної інформаційної політики в Україні:

- модернізація інфраструктури національного інформаційного простору України;

- впровадження системи електронного урядування; інформатизація діяльності державного апарату та процесу підготовки і прийняття найважливіших соціально значущих управлінських рішень; створення електронних баз даних, корпоративних та політико-управлінських мереж;

- гармонізація вітчизняних стандартів та норм в інформаційній сфері зі світовими стандартами;

- розвиток системи інформаційної безпеки України, включаючи вдосконалення форм, методів і засобів виявлення, оцінки та прогнозування загроз інформаційній безпеці України, а також системи протидії цим загрозам;

- розширення взаємодії з міжнародними органами і організаціями щодо боротьби з кіберзлочинністю;

- забезпечення умов для активної участі Україні в процесах створення і використання глобальних інформаційних мереж і систем;

- підвищення інформаційної культури громадян;

- створення єдиної системи підготовки кадрів в сфері інформаційної безпеки та інформаційних технологій.

Організаційне та правове забезпечення державної інформаційної політики в Україні буде предметом подальших досліджень.

Література:

1. *Грицяк Н. В.* Державне управління в умовах розвитку інформаційного суспільства : навч. посіб. / Н. В. Грицяк. – К. : Вид-во НАДУ, 2012. – 220 с.

2. *Громова О.* Вопрос создания национальной информационной инфраструктуры США в период правления администрации Билла Клинтона [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://sibac.info/index.php/2009-07-01-10-21-16/6103-2013-01-27-16-58-44>.

3. Державна інформаційна політика : навч. посіб. [В. Б. Дзюндзюк, О. І. Крюков, В. А. Ландсман та ін.] ; за заг. ред. д.держ.упр., проф. В. Б. Дзюндзюка. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2012. – 344 с.

4. Жуков В. Взгляды военного руководства США на ведение информационной войны [Электронный ресурс] / В. Жуков. – Режим доступа : <http://pentagonus.ru/publ/22-1-0-175>.

5. Информационная безопасность в Канаде [Электронный ресурс] // Центр стратегических оценок и прогнозов: Офиц. сайт. – 2012. – Режим доступа : <http://www.csef.ru/index.php/ru/oborona-i-bezopasnost/project/272-information-security-questions/1-stati/1145-Information-Security-in-Canada> – 18.01.2014.

6. Інформаційна політика України: європейський контекст : [монографія] / Л. В. Губерський [та ін.]. – К. : Либідь, 2007. - 360 с.

7. Копійка В. В. Європейський Союз: заснування і етапи становлення : навч. посіб. / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко. – К. : Ін Юре, 2001. – 448 с.

8. Мерило Я. Электронное государство: опыт Эстонии для Украины: [Электронный ресурс] / Я. Мерило. – Режим доступа : <http://forbes.ua/opinions/1374119-elektronnoe-gosudarstvo-opyt-estonii-dlya-ukrainy>.

9. Почепцов Г. Г. Інформаційна політика : навч. посіб. / Г. Г. Почепцов, С. А. Чукут. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2008. – 663 с.

10. Почепцов Г. Г. Інформаційна політика та інформаційні війни : навч.-метод. посіб. / Г. Г. Почепцов. – К. : Вид-во НАДУ, 2012. – 120 с.

11. Почепцов Г. Г. Информационные войны / Г. Г. Почепцов. – М. : Рефл-бук ; К. : Ваклер, 2000. – 280 с.

12. Серегин П. Государственная политика Японии в области поддержки развития информационных и телекоммуникационных технологий [Электронный ресурс] / П. Серегин, А. Воробьев. – Режим доступа : <http://www.ixbt.com/cm/japan-it-aug05.shtml>.

13. Сучасна інформаційна політика / Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики ; відп. ред. А. З. Москаленко. – К. : Центр вільної преси, 1999. – 190 с.

14. Тимченко С. Информационные войны [Электронный ресурс] / С. Тимченко. – Режим доступа : <http://maxpark.com/user/3753052896/content/776365>.

15. Canada’s Cyber Security Strategy [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://publications.gc.ca/site/eng/379746/publication.html>.

16. Lasswell H. Propaganda, Communication, and Public Opinion / H. Lasswell // A Comprehensive Reference Guide. Princeton, Princeton University Press, 1946. – 435 p.

Надійшла до редколегії 10.11.2014 р.